

บทที่ 2

วรรณคดีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวรรณคดีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสำหรับการวิจัยนี้ได้ศึกษาค้นคว้าจากหนังสือวารสารและสิ่งตีพิมพ์ต่าง ๆ รวมทั้งผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทัศนคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งเรียบเรียงเป็นหัวข้อ ดังนี้

1. แนวความคิดเกี่ยวกับทัศนคติ
2. แนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์
3. แนวความคิดเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้
4. แนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
5. แนวความคิดเกี่ยวกับความจำเป็นที่ต้องอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของประเทศไทย
6. แนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้
7. การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในหลักสูตรของสถาบันราชภัฏ

โดยมีผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสาระสำคัญในหัวข้อต่างๆ ข้างต้นนี้ ทั้งที่เป็นงานวิจัยของไทยและของต่างประเทศแทรกอยู่ในแต่ละหัวข้อตามความเหมาะสม

2.1 แนวความคิดเกี่ยวกับทัศนคติ

2.1.1 ความหมายของทัศนคติ

ทัศนคติหรือเจตคติ เป็นคำศัพท์ที่ตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า “Attitude” มีนักการศึกษาและนักจิตวิทยาให้ความหมายคำว่า ทัศนคติ ไว้หลายประการดังต่อไปนี้

Newcomb (1946) ให้ความหมาย ทัศนคติ ว่าหมายถึงสิ่งที่มีอยู่ในเฉพาะบุคคล ขึ้นอยู่กับลักษณะของสิ่งแวดล้อมที่เขาได้รับ ทัศนคติของบุคคล อาจแสดงออกมาได้ทางพฤติกรรม ซึ่งเป็นไปใน 2 ลักษณะ คือในลักษณะพึงพอใจหรือชอบ อันเป็นผลให้ผู้นั้นเกิดความพอใจรักใคร่อยากใกล้ชิดสิ่งนั้นๆ เรียกว่า ทัศนคติเชิงนิมิต (positive attitude) กับทัศนคติอีกแบบหนึ่ง ซึ่งแสดงออกมาในรูปของความไม่พึงพอใจ เบื่อหน่าย เป็นผลทำให้ผู้นั้นเกิดความแค้นชิงชังไม่ยอมเข้าใกล้สิ่งนั้นๆ เรียกว่า ทัศนคติเชิงนิเสธ (negative attitude) ต่อมาในปี 1976 Ramond J. Rhine ให้ความหมายของทัศนคติ

ทัศนคติ คือ สภาวะความพร้อมทางจิตใจ ซึ่งจะบ่งชี้ให้เห็นปฏิกิริยาอาการต่าง ๆ ที่บุคคลนั้น มีส่วนเกี่ยวข้องกับอยู่ด้วย

ในขณะที่ นิพนธ์ คันทเสรี (2511) ให้ความหมายว่า ทัศนคติเป็นสิ่งที่ซับซ้อน ทิศทางของการแสดงออกของบุคคลที่กระทำต่อสิ่งของ บุคคล หรือสถานการณ์ ทัศนคติจึงมีความสำคัญในการแสดงปฏิกิริยาได้ตอบสนองต่อสิ่งต่าง ๆ ดังกล่าว หากบุคคลจะกระทำหรือแสดงอะไรสักอย่างหนึ่งออกมาต่อสิ่งใด เขาย่อมกระทำไปตามทัศนคติที่เขาถือสิ่งนั้น ๆ ทัศนคติของบุคคลจึงมีอิทธิพลในการแสดงออกของพฤติกรรมของบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งตรงกันข้ามกับ ประพันธ์ โกยสมบุรณ์ (2519) ที่ได้ให้ความหมายว่า ทัศนคติ คือ สภาวะความพร้อมของจิตใจแบบหนึ่งที่จะแสดงพฤติกรรมสนองตอบต่อสิ่งเร้าอย่างใดอย่างหนึ่งในสิ่งแวดล้อม

โกศล ธรรมชาติ (2519) ได้ให้ความหมายของทัศนคติคล้ายกับ Newcomb (1946) แต่เน้นลักษณะของความรู้สึกอีกลักษณะหนึ่ง คือ ความรู้สึก เฉย ๆ ไม่ชอบหรือไม่เกลียด โดยให้ความหมายของทัศนคติว่า ทัศนคติ หมายถึง ความรู้สึก ความคิดเห็น ทั้งในลักษณะนิมาน (positive) คือ พอใจ สนใจ นิยม และในลักษณะนิเสธ (negative) คือ เบื่อหน่าย ไม่พอใจ และอีกลักษณะหนึ่ง คือ ความรู้สึก เฉย ๆ ไม่ถึงกับชอบ หรือเกลียดที่มีต่อสิ่งนั้น ๆ

ส่วนประภาเพ็ญ สุวรรณ (2526) ให้ความหมาย ทัศนคติไว้เช่นกัน แต่เน้นเรื่องของอารมณ์เข้ามาเกี่ยวข้อง โดยให้ความหมายของทัศนคติว่า หมายถึง ความคิดเห็น ซึ่งมีอารมณ์เป็นส่วนประกอบ เป็นสิ่งที่พร้อมที่จะมีปฏิกิริยาเฉพาะอย่างต่อ สถานการณ์ภายนอก

บุญธรรม กิจปรีดาวิสุทธิ (2527) ให้ความหมายของทัศนคติไว้ว่า ทัศนคติ เป็นปฏิกิริยาท่าทางรวม ๆ ของบุคคลที่เกิดจากความพร้อมหรือความโน้มเอียงของจิตใจ ซึ่งแสดงออกต่อสิ่งเร้าหนึ่ง ๆ เช่น ต่อวัตถุสิ่งของ และสถานการณ์ต่าง ๆ ในสังคม โดยแสดงออกมาในทางสนับสนุนซึ่งมีความรู้สึก เห็นดี เห็นชอบ ต่อสิ่งเร้านั้น หรือในทางต่อต้าน ซึ่งมีความรู้สึกที่เห็นไม่ดี ไม่เห็นชอบต่อสิ่งเร้านั้น ๆ ซึ่งคล้ายกับการให้ ความหมายของประพันธ์ โกยสมบุรณ์ (2519) และตรงกันข้ามกับการให้ความหมายของศักดิ์ สุนทรเสณี (2528) ที่ให้ความหมายของทัศนคติไว้ว่า ทัศนคติ หมายถึง การรวบรวมเกี่ยวกับความรู้สึกนึกคิด ความคิดเห็น ความเชื่อ และความจริง รวมทั้งความรู้สึก ซึ่งอาจเป็นการประเมินทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกันแล้ว บรรยายให้รู้ถึงจุดแกนกลางของวัตถุนั้น ความรู้ และความรู้สึกเหล่านั้นมีแนวโน้มที่จะก่อให้เกิดพฤติกรรมชนิดขึ้นต่อไป

จากการศึกษาความหมาย ทัศนคติ ในช่วง 50 ปีที่ผ่านมาผู้ใช้ความหมายไว้ต่าง ๆ กัน สามารถสรุปได้ว่า ทัศนคติ คือ ความรู้สึกท่าที ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้และประสบการณ์จากสิ่งใด สิ่งหนึ่ง ทำให้เกิดความพร้อมที่จะแสดงพฤติกรรมออกมาตามความรู้สึกนึกคิดของตนต่อสิ่งนั้น ๆ และบุคคลนั้นจะมีทัศนคติที่แสดงออกมาในลักษณะพฤติกรรม 3 ลักษณะ คือ

1. ทักษะที่แสดงออกมาในลักษณะเห็นด้วย พอใจ บุคคลใดมีทัศนคติในลักษณะนี้ต่อสิ่งใดแล้ว บุคคลนั้นจะมีพฤติกรรมต้องการปฏิบัติ ลักษณะเช่นนี้เรียกว่า มีทัศนคติในเชิงนิมิตหรือทัศนคติที่ดี
2. ทักษะที่แสดงออกมาในลักษณะไม่เห็นด้วย ไม่พึงพอใจ บุคคลใดมีทัศนคติในลักษณะนี้ต่อสิ่งใดแล้วนั้นจะมีพฤติกรรมเบียดเบียน ลักษณะเช่นนี้ เรียกว่า ทัศนคติในเชิงนิเสธหรือทัศนคติที่ไม่ดี
3. ทักษะที่ไม่แสดงอาการคือ เฉย ๆ

2.1.2 องค์ประกอบของทัศนคติ

เมื่อพิจารณาจากทัศนคติตามความหมายดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่ามีขอบเขตที่กว้างขวางเกี่ยวข้องกับปัจจัยหลายอย่าง เพื่อความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องของทัศนคติให้ชัดเจนยิ่งขึ้น จึงควรทราบถึงองค์ประกอบของทัศนคติ ซึ่งมีผู้กล่าวไว้ ดังนี้

Freedman (1970 : 246-247) ได้กล่าวว่า ทัศนคติประกอบด้วย องค์ประกอบ 3 ประการ คือ

- 1) องค์ประกอบด้านความรู้ ความเข้าใจ (Cognitive component)
- 2) องค์ประกอบด้านความรู้สึก (Feeling component)
- 3) องค์ประกอบเกี่ยวกับแนวโน้มในเชิงพฤติกรรม (Behavior component)

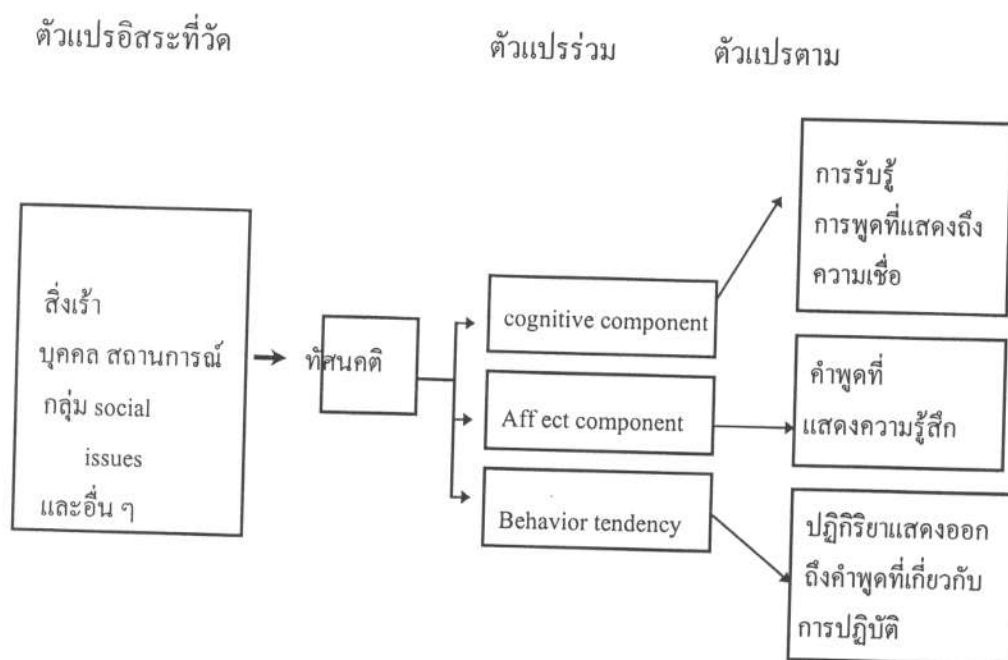
Freedman ยังกล่าวอีกว่า ทัศนคติเกิดขึ้นได้ เมื่อองค์ประกอบทั้ง 3 ประการนี้มีความสัมพันธ์กับการพัฒนาของทัศนคติ ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้ และประสบการณ์ของบุคคล การติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่น การเลียนแบบในสังคม การปรับตัวให้เข้ากับสังคม ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะรวมตัวเป็นรูปแบบของทัศนคติของแต่ละบุคคล ทัศนคติจะต้องเกี่ยวกับกระบวนการทางจิตวิทยาสังคมที่สำคัญได้แก่การรับรู้ การเรียนรู้ และการรับรู้ เรื่องนี้เชดสคัลด์ โควาซินส์ (2523 : 93-94) อธิบายไว้คล้ายกับ Freedman (1970) และ สุรางค์ จันทร์ธอม (2524 : 14-15) ได้อธิบายเกี่ยวกับเรื่ององค์ประกอบทัศนคติไว้เหมือนกับ Freedman (1970) และ เชดสคัลด์ โควาซินส์ (2523) โดยสรุปและอธิบายว่า ทัศนคติประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1) ความรู้ความเข้าใจ (Cognitive component) ได้แก่ ประสบการณ์ต่าง ๆ ของบุคคลต่อวัตถุ สถานการณ์ต่าง ๆ หรือต่อบุคคลที่ก่อให้เกิดความรู้ ความคิด หรือความเชื่อต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น ทัศนคติต่ออาชีพครู ซึ่งบุคคลที่เคยได้รับประสบการณ์มาก่อนว่า เช่น ครูเป็นอาชีพที่มีความรักและเมตตาต่อเด็กด้วย ความรู้ความเข้าใจอันนี้ ก่อให้เกิดทัศนคติที่ดีต่ออาชีพครูได้

2) ความรู้สึกหรืออารมณ์ (Affective component) องค์ประกอบด้านนี้ มักเกิดขึ้นร่วมกับความรู้ความเข้าใจ เช่น บุคคลที่มีความรู้ หรือประสบการณ์มาก่อนว่าอาชีพบางอาชีพช่วยให้ร่ำรวย เช่น การทำธุรกิจ หรือการค้าขาย เขาย่อมจะมีความรู้สึก ที่ดีต่ออาชีพดังกล่าวอย่างกว้าง ๆ เช่น ตอบได้ว่าชอบ เห็นด้วย หรือรักในอาชีพนั้น

3) พฤติกรรมหรือแนวโน้มในการแสดงออก (Behavioral tendency) คือ ความพร้อมของบุคคลที่จะแสดงออกตามทัศนคติของคนที่มีความเชื่อใดสิ่งหนึ่ง พฤติกรรมที่แสดงออกตรงกับความรู้สึก ความรู้ความคิดของบุคคลที่มีต่อบุคคล วัตถุหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ เช่น ผู้มีทัศนคติที่ดีต่อใครก็อยากจะแสดงความเคารพต่อผู้นั้น หรือแสดงความยินดีให้คำแนะนำ เป็นต้น หากทัศนคติไม่ดีต่อใครก็จะมีความรู้สึกในทางตรงกันข้าม

ส่วน Harry C. Triandis (1971 : 3) ได้เสนอแผนภูมิองค์ประกอบของทัศนคติ โดยแยกออกเป็นตัวแปรรวม ที่มีผลจากตัวแปรอิสระ และมีผลก่อให้เกิดตัวแปรตาม ดังนี้

จะเห็นได้ว่า การเกิดทัศนคติจะเกิดจากตัวแปรอิสระหลายตัว เช่น สิ่งเร้า บุคคล สถานการณ์ และอื่น ๆ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า องค์ประกอบทางการรับรู้ การเข้าใจ และทางด้านอารมณ์ มีส่วนสัมพันธ์กับองค์ประกอบทางด้านพฤติกรรม ซึ่งหมายความว่า ถ้าบุคคลมีทัศนคติทางบวกต่อสิ่งหนึ่ง เขาก็มีแนวโน้มที่จะเข้าใกล้สิ่งนั้น ในทาง ตรงกันข้าม หากบุคคลที่มีทัศนคติในทางลบต่อสิ่งนั้น เขาก็จะมีแนวโน้มที่ถอยห่างหรือหลีกเลี่ยงจากสิ่งนั้น ซึ่งแสดงว่าความเชื่อ และอารมณ์เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมของบุคคล

อย่างไรก็ตาม ยูดิ ไวทยะโชติ (2535 : 11) กล่าวว่า การที่บุคคลมีทัศนคติ (ด้านความรู้ การเข้าใจ และอารมณ์) ทางบวกหรือทางลบต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด บุคคลอาจจะแสดงพฤติกรรมที่ตรงกันข้ามกับทัศนคติจริง ๆ ก็ได้ แต่ส่วนใหญ่แล้วองค์ประกอบทั้งสามประการ จะมีความสัมพันธ์สอดคล้องไปในทำนองเดียวกัน เช่น การที่ประชาชนมีทัศนคติต่อทรัพยากรป่าไม้ อาจแยกพิจารณาได้ตามองค์ประกอบว่า เขามีความเชื่อ มีความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม่ว่า ป่าไม้มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต

อย่างไร เป็นองค์ประกอบด้านความคิด ความเข้าใจ และมีความรู้สึก มีความผูกพันต่อทรัพยากรป่าไม้ เป็นองค์ประกอบด้านอารมณ์ การแสดงออกโดยการหวงแหน ไม่ตัดหรือทำลายป่าไม้ หรือเข้าขัดขวางเมื่อพบเห็นว่าผู้ใดทำลายป่า เป็นองค์ประกอบด้านพฤติกรรมองค์ประกอบทั้ง 3 ด้านนี้ จะมีระดับความเข้ม และความซับซ้อนแตกต่างกัน เช่น บางคนมีความรู้สึกผูกพัน และให้การสนับสนุนต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ถึงขนาดยอมร่วมมือร่วมใจสอดส่องดูแลไม่ให้มีผู้ลักลอบตัดต้นไม้ทำลายป่า หรือบางคนอาจให้ความร่วมมือ โดยไม่ทำลายทรัพยากรป่าไม้เท่านั้นก็ได้ นั่นคือ ความเข้มของทัศนคติที่มีต่อทรัพยากรป่าไม้ การให้การสนับสนุนสอดส่องดูแลไม่ให้ผู้ใดทำลายป่าไม้ อาจเกิดจากความเชื่อหลาย ๆ สาเหตุ เช่น มีญาติพี่น้อง หรือคนรู้จักเป็นเจ้าหน้าที่ป่าไม้ หรืออาจมีผลประโยชน์จากเจ้าหน้าที่ป่าไม้ เช่น ได้รับค่าจ้างให้ดูป่าไม้หรือได้รับแต่งตั้งให้มีหน้าที่ดูแลป่าไม้ เขาก็แสดงพฤติกรรมสนับสนุนการปฏิบัติงานดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงความซับซ้อนขององค์ประกอบของทัศนคติ เกี่ยวกับเรื่องนี้ ประภาเพ็ญ สุวรรณ (2520 : 6-9) เห็นว่าส่วนมากแล้วระดับความเข้ม และความซับซ้อนขององค์ประกอบถ้าด้านใดด้านหนึ่งเปลี่ยนแปลงไป ทัศนคติของบุคคลนั้น ก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย

2.1.3 การเกิดทัศนคติ

มีผู้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการเกิดของทัศนคติไว้ต่าง ๆ กัน เช่น Freedman (1970 : 248-250) กล่าวถึงการเกิดทัศนคติไว้ดังนี้

- 1) ทัศนคติเกิดจากการวางเงื่อนไข และการเสริมแรง (conditioning and reinforcement) การเรียนรู้ทางสังคมทำให้เกิดทัศนคติ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อมจะสร้างความรู้สึกรู้สึกและความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมนั้น ๆ บุคคลจะเกิดความรู้สึกทางบวก หรือทางลบต่อสิ่งที่มีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันเป็นความหมายของทัศนคติ พฤติกรรมของบุคคลส่วนหนึ่งเป็นผลจากการเสริมแรงและการวางเงื่อนไข บุคคลจะกระทำต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดซ้ำ ๆ ถ้าผลของการกระทำนั้นนำมาซึ่งความพอใจ และเขาจะมีทัศนคติทางบวกต่อสิ่งนั้น ในทางตรงกันข้ามการกระทำสิ่งใดนำมาซึ่งความไม่พอใจ เขาจะหลีกเลี่ยงสิ่งนั้น และจะมีทัศนคติทางลบต่อสิ่งนั้น
- 2) ทัศนคติเกิดจากสิ่งล่อใจ และความขัดแย้ง (incentives and conflicts) ในทัศนะนี้เชื่อว่าสิ่งล่อใจ และการใช้เหตุผลในการเลือกสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นที่มาของทัศนคติ สิ่งล่อใจจะเป็นตัวกำหนดทัศนคติ ทฤษฎีนี้เน้นความสำคัญของการที่บุคคลจะได้รับ หรือสูญเสียสิ่งหนึ่งสิ่งใด เมื่อเกิดทัศนคติสำหรับความขัดแย้ง เกิดขึ้นในตัวบุคคลใด บุคคลนั้นจะเลือกยอมรับในสิ่งที่ทำให้เขาได้รับความพึงพอใจสูงสุด
- 3) ทัศนคติเกิดจากความสอดคล้องของความรู้ความเข้าใจ (cognitive consistency) การเกิดทัศนคติในทัศนะนี้ หมายถึงการที่บุคคลแสวงหาข้อมูลเพื่อยืนยันว่าความรู้ความเข้าใจของตนถูกต้อง

ถ้าความรู้ความเข้าใจของเขาสอดคล้องกับความรู้ ความเข้าใจของคนอื่นๆ เขาจะแสวงหาความสอดคล้องจากคนอื่น ๆ มากขึ้น ในทางตรงกันข้ามหากความรู้ ความเข้าใจของเขาไม่สอดคล้องกับความรู้ความเข้าใจของคนอื่น เขาจะพยายามให้ความไม่สอดคล้องนั้นหมดไป หรือน้อยที่สุด ตามแนวความคิดนี้โครงสร้างของความรู้ ความเข้าใจมีอิทธิพลอย่างมากต่อทัศนคติ และพฤติกรรมของบุคคล

ในขณะที่ สรวง สุทธิเลิศอรุณ และคณะ (2522) อธิบายถึงการเกิดทัศนคติ ว่าทัศนคติแม้ว่าจะถูกกำหนดโดยประสบการณ์ที่ได้รับมาก็ตาม แต่รูปแบบของการเกิดประสบการณ์นั้นมักเกิดจากองค์ประกอบต่อไปนี้ คือ

- 1) กระบวนการเรียนรู้ที่บุคคลได้รับ ในรูปแบบของสังคมประกิต (socialization)
- 2) การเลียนแบบบุคคลอื่นที่มีอิทธิพลต่อบุคคลโดยตรง เช่น พ่อแม่ ผู้ปกครอง ครู อาจารย์
- 3) อิทธิพลของกลุ่มที่บุคคลเข้าร่วมอยู่
- 4) การสรุปตีความจากลักษณะบุคคลที่ปรากฏให้เห็น (stereotype)
- 5) ความบกพร่องในเรื่องบุคลิกภาพ และการปรับตัว เช่น นักเรียนที่สายด่าตั้น แต่ไม่พยายามสวมแว่นขณะอ่าน และเขียนหนังสือ ทำให้อ่านหนังสือ และจดงานไปผิด ๆ เมื่อถึงเวลาสอบ เขาจะได้คะแนนต่ำ ทำให้มีทัศนคติที่ไม่ดีต่อการเรียน เป็นต้น

2.1.4 การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ

ทัศนคติเป็นตัวสะท้อนให้เราได้เข้าใจถึงสิ่งต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับบุคคล ได้แก่การสะท้อนให้เข้าใจถึงประสบการณ์ บุคลิกภาพ และความต้องการของบุคคล ตลอดจนค่านิยม ซึ่งเป็นตัวที่ช่วยให้เราเข้าใจพฤติกรรมของบุคคล ฉะนั้นในการควบคุม และบอกถึงพฤติกรรมของบุคคลจึงจำเป็นต้องเข้าใจเกี่ยวข้องกับวิธีการที่จะเปลี่ยนแปลงทัศนคติก่อน ซึ่งได้มีผู้ให้แนวคิดเกี่ยวกับวิธีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติไว้เช่น

Kelman 1958 (อ้างถึงใน สรวง สุทธิเลิศอรุณ, 2529 : 98-99) ได้สรุปวิธีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติไว้ดังนี้ คือ

- 1) การยอมตาม (compliance) เป็นวิธีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติตามทฤษฎีการปรับตัวให้เข้ากับสังคม กล่าวคือ บุคคลจะยอมเปลี่ยนแปลงทัศนคติตามเมื่อถูกกดดันจากกลุ่ม หรือสถานการณ์บางอย่างที่บุคคลจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงทัศนคติ
- 2) การเลียนแบบ (identification) เกิดขึ้นเมื่อบุคคลต้องเกี่ยวข้องกับผู้อื่นจะมีการกระทำระหว่างกัน ในระหว่างนั้นถ้าบุคคลเกิดความพึงพอใจในบุคลิกภาพ หรือ พฤติกรรมของบุคคลที่เกี่ยวข้อง ก็จะมีการเลียนแบบบุคลิกภาพ หรือพฤติกรรมของบุคคลนั้น และก่อนที่จะมีการเลียนแบบ ก็จะมีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติจากมิได้ชอบมาเป็นชอบ

3) ต้องการที่จะเปลี่ยน (internalization) บุคคลได้เรียนรู้สังคมมากขึ้น และเกิดค่านิยมในบางสิ่งบางอย่างที่ตนชื่นชอบ ก็เกิดความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงทัศนคติค่านิยมใหม่

4) การเปลี่ยนความเชื่อ (belief) การเปลี่ยนแปลงทัศนคตินั้นจะต้องเปลี่ยนความเชื่อของบุคคลให้ได้เสียก่อน

5) การได้รับความรู้ (cognitive) จากแหล่งข่าวสารที่เชื่อถือได้ก็จะช่วยให้บุคคลเปลี่ยนแปลงทัศนคติได้

6) การได้รับประสบการณ์โดยตรง (experience)

7) การเปลี่ยนแปลงบรรทัดฐานทางสังคม (social norms) เช่น ในสังคมอเมริกาได้มีกฎหมายห้ามแบ่งผิว ฉะนั้นจึงเป็นการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของบุคคลได้ วิธีหนึ่ง

8) การใช้จิตบำบัด (psychotherapy) เช่น ขบวนการล้างสมองโดยทำให้บุคคลเกิดความคิดความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งหรือทะเลาะโปร่งในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ย่อมจะเปลี่ยนแปลงทัศนคติของบุคคลได้

จากแนวความคิดที่เกี่ยวกับทัศนคติที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า ทัศนคตินั้นเป็นความรู้สึก ความเชื่อที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ ฉะนั้นการศึกษาทัศนคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของนักศึกษาวิชาเอกสังคมศึกษาในสถาบันราชภัฏอีสานเหนือนี้ จะทำให้ทราบว่าผู้ที่สำเร็จการศึกษาไปประกอบอาชีพเป็นครูสังคมศึกษาว่า มีทัศนคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้อย่างไร และถ้ามีทัศนคติในทางบวก อาจจะบอกได้ว่า นักศึกษาวิชาเอกสังคมศึกษาที่สำเร็จการศึกษา จากสถาบันราชภัฏอีสานเหนือสามารถที่จะปลูกฝังทัศนคติที่ดีแก่เยาวชน หรือนักเรียนในโรงเรียนที่ ทำการสอนได้ ซึ่งจะส่งผลในทางที่ดีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของประเทศ การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จะมุ่งวัดเกี่ยวกับความเชื่อ ความรู้สึก ตลอดจนท่าทีในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ทางด้านต่าง ๆ และตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติของนักศึกษาวิชาเอกสังคมศึกษา ในสถาบันราชภัฏอีสานเหนือ

2.2 แนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ (Conservation)

มีผู้ให้ความหมายของการอนุรักษ์ไว้ต่าง ๆ กัน เช่น

ทิวา สรรพกิจ (2528 : 1) ให้ความหมายของการอนุรักษ์ว่า หมายถึง การใช้ ประโยชน์จากทรัพยากรตามความต้องการที่เหมาะสมพอดี และประหยัด เพื่อประโยชน์ในอนาคต ซึ่งความหมายตามนัยนี้ได้รับการสนับสนุนจาก เกษม จันทร์แก้ว (2530 : 99-100) ซึ่งให้ความหมายไว้ว่า การอนุรักษ์ หมายถึงการเก็บรักษา สงวนซ่อมแซมปรับปรุง และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม เพื่อจะได้เอื้ออำนวยให้มีคุณภาพสูง ในการสนองความเป็นอยู่ของมนุษย์ตลอดไป หรือความหมายอีกนัยหนึ่ง คือ เป็นการใช้ตามความต้องการ และประหยัดไว้เพื่อใช้ในอนาคตก

ในขณะที่ นิวัต เรื่องพานิช (2528 : 14) ให้ความหมายว่าการอนุรักษ์ หมายถึง การรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาด ให้เป็นประโยชน์ต่อมหาชนมากที่สุด และใช้ได้นานที่สุด และจะต้องกระจายการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรโดยทั่ว ถึงกัน ทศนีย์ ทองสว่าง (2523 : 156) ให้ความหมายการอนุรักษ์ไว้คล้ายกับ นิวัต เรื่องพานิช (2528 : 14) แต่เน้นเรื่องการประหยัด และการใช้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยให้ความหมายว่า การอนุรักษ์ หมายถึง การใช้ทรัพยากรอย่างฉลาด ประหยัด และมีประสิทธิภาพ ซึ่งตรงกันข้ามกับความหมายของ อำนวย คอวนิช (2530 : 21) ซึ่งให้ความหมายว่า การอนุรักษ์ หมายถึง การนำออกมาใช้ประโยชน์ โดยรักษาไว้ให้คงสภาพเดิมมากที่สุด

Coyle (1957 : 7) ให้ความหมายของการอนุรักษ์ไว้ว่า การอนุรักษ์ หมายถึง การนำเอาทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ให้เป็นประโยชน์คุ้มค่ามากที่สุด มีระยะเวลาการใช้ยาวนานที่สุด (Conservation is the use of natural resources for the greatest good of the greatest number for the longest time)

ความหมายนี้อีก 30 ปีต่อมา อำนวย คอวนิช (2530 : 21) ก็มีแนวความคิดคล้ายกันแต่ไม่เน้นเรื่องการรักษาให้คงสภาพเดิม โดยไปเน้นในเรื่องการใช้ให้มีระยะเวลานานมากกว่าแทน

ส่วน R.F. Dasmann (1984 : 6-7) ให้ความหมายของการอนุรักษ์ไว้เช่นกันแต่เน้นเรื่องการดูแลรักษาและการป้องกันการทำลาย โดยให้ความหมายของการอนุรักษ์ว่า หมายถึง การดูแลรักษาและการป้องกันโดยการวางแผนการจัดการ การนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้อย่างประหยัดมีประโยชน์ ป้องกันการทำลายหรือการใช้อย่างไม่ระมัดระวัง “Conservation is a careful preservation and protection of something ; especially planned management of a natural resource to prevent exploitation, destruction, or neglect” (จาก Dasmann, 1984 : 6-7)

จากการศึกษาความหมายของการอนุรักษ์ดังกล่าวข้างต้น จะเห็นว่าในการให้ความหมายจะมีส่วนคล้ายคลึงกันในส่วนที่เน้นการอนุรักษ์ หมายถึง การนำมาใช้อย่างชาญฉลาด การอนุรักษ์ หมายถึง การประหยัดใช้ เพื่อใช้ให้เกิดประโยชน์ในอนาคตได้ยาวนานที่สุด โดยมีการวางแผนการจัดการ นำเอาทรัพยากรธรรมชาติ มาใช้อย่างประหยัด (ทศนีย์ ทองสว่าง, 2523 ; เกษม จันทรแก้ว, 2530 ; อำนวย คอวนิช, 2530 ; Goyle, 1957 และ Dasmann, 1984)

อนึ่ง กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2522 : 2) ให้ความหมายของการอนุรักษ์ไว้ว่า

การอนุรักษ์ หมายถึง การรู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เป็นประโยชน์ต่อมหาชนมากที่สุด ทั้งนี้จะต้องสูญเสียทรัพยากรโดยเปล่าประโยชน์น้อยที่สุด และจะต้องกระจายการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติโดยทั่วถึงกันและมีอายุใช้งานนานที่สุด

2.3 แนวความคิดเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้

ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญประเภทหนึ่ง ซึ่งปัจจุบันทรัพยากร ประเภทนี้กำลังอยู่ในวิกฤต เนื่องจากป่าไม้ถูกทำลายอย่างรวดเร็ว การรณรงค์ ให้คนตระหนัก และอนุรักษ์ป่าไม้ จำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจความหมายของการอนุรักษ์ป่าไม้ให้ชัดเจนก่อน จึงจะสามารถดำเนินการได้อย่างรัดกุม และชัดเจน ดังนั้นก่อนที่จะหาคำจำกัดความของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ จึงจำเป็นต้องศึกษาความหมายของป่าไม้ และการอนุรักษ์ป่าไม้ โดยรวมพอสังเขปเสียก่อน

2.3.1 ความหมายของป่าไม้

“ป่า” ตามพระราชบัญญัติ ป่าไม้ พ.ศ. 2484 หมายความว่า ที่ดินที่ยังมิได้มีบุคคลได้มาตามกฎหมาย

“ไม้” ตามพระราชบัญญัติ ป่าไม้ พ.ศ. 2484 หมายความว่า ไม้สัก และไม้อื่น ทุกชนิดที่เป็นต้นเป็นกอ เป็นเถา รวมถึงไม้ที่นำเข้ามาในราชอาณาจักร ไม้ไผ่ทุกชนิด ปาล์ม หวาย ตลอดจน ราก ปุ่ม ตอ เศษปลาย และกิ่งของสิ่งนั้น ๆ ไม่ว่าจะถูกตัด ทอน เลื่อย ผ่า ถาก ขุด หรือการทำโดยประการอื่นใด

Oxford, Dictionary (1978 : 653) ให้ความหมายว่าป่าไม้ คือ พื้นที่บริเวณกว้างใหญ่ที่มีต้นไม้และพื้นที่ล่างขึ้นปกคลุมอยู่ ในบางครั้งก็มีทุ่งหญ้าขึ้นปะปนด้วย (Forest is Large tract covered with trees and undergrowth, sometime intermingled with pasture)

Websters, Dictionary (1980 : 718) ให้ความหมายว่าป่าไม้ คือ พื้นที่กว้างใหญ่ที่มีต้นไม้ และพื้นที่ล่างปกคลุมอย่างหนาแน่น (Forest is a large tract of land covered with trees and underbrush ; a woodland)

ส่วนนักวิชาการทางด้านวนศาสตร์ เช่น ประสาร ประดิษฐพงษ์ (2526 :3) ได้ให้ความหมายของป่าไม้ไว้ในหนังสือความรู้พื้นฐานแห่งวิชาการป่าไม่ว่า ป่าไม้ คือ ประชาคมของพื้นที่อื่น ประกอบด้วยพื้นผืนหนึ่ง มีเนื้อที่กว้างขวาง มี ต้นไม้ และพรรณพฤษชาติอื่น ๆ ขึ้นปกคลุมอยู่อย่างหนาแน่นตามสมควร โดยปกติจะมีสัตว์อาศัยอยู่ด้วย และในบางครั้งอาจมีทุ่งหญ้าธรรมชาติ สลับปะปนอยู่บ้าง

ส่วน สมบูรณ์ บุรณะ (2531: 12) นักวิชาการป่าไม้กองอุทยานแห่งชาติ กรมป่าไม้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ให้ความหมายว่า ป่าไม้ คือ พื้นที่ปกคลุมไปด้วยต้นไม้ และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ปะปนกัน มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และปกคลุมเนื้อที่กว้างใหญ่ มีการใช้ประโยชน์จาก อากาศ น้ำ และวัตถุธาตุต่าง ๆ ในดิน เมื่อการเจริญเติบโตจนถึงอายุขัย และมีการสืบพันธุ์ของตนเอง ทั้งให้ผลผลิตและการบริการที่จำเป็นอันขาดเสียมิได้ต่อมนุษย์

สำหรับฝ่ายประชาสัมพันธและเผยแพร่ กรมป่าไม้ (มปป :1) ให้ความหมายของป่าไม้ไว้ว่า ป่าไม้เป็นที่รวมของสิ่งมีชีวิตอันมีต้นไม้เป็นพืชสำคัญทางเศรษฐกิจและชีววิทยา สิ่งที่จะกำหนดเวลาไปว่า บริเวณใดเป็นป่านั้น ก็ต้องมีปริมาณต้นไม้หนาแน่นเพียงพอ และมีพื้นที่กว้างขวางพอที่จะมีอิทธิพลต่อดิน ฟ้า อากาศในท้องถิ่น และระบบทางนิเวศวิทยาแตกต่างจากพื้นดินภายนอก โดยทั่วไปพื้นที่ที่เป็นป่าอาจจะจัดเพื่อสำหรับผลิตไม้ หรือการรักษาดินน้ำลำธาร หรือเป็นสถานที่พักผ่อนตามธรรมชาติก็ได้

นิวัต เรืองพานิช (2537 : 222-223) ได้ให้ความหมายเชิงนิเวศวิทยาไว้ในหนังสือการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ป่าไม้ หมายถึง พื้นที่ที่เป็นที่รวมของสังคมของต้นไม้และสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ที่ต่างมีส่วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน มีผลทำให้ป่าไม้สามารถอำนวยประโยชน์ในทุก ๆ ด้านแก่สังคมมนุษย์

ส่วนกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2522 : 52) ให้ความหมายของป่าไม้ว่า ป่าไม้หมายถึง สังคมของต้นไม้และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และปกคลุมเนื้อที่อันกว้างใหญ่ มีการใช้ประโยชน์จากอากาศ น้ำ และวัตถุธาตุต่าง ๆ ในดิน เพื่อการเจริญเติบโตจนถึงอายุขัยและสืบพันธุ์ของตนเอง ทั้งในการผลิตผล และบริการที่จำเป็นอันจะขาดเสียไม่ได้ต่อมนุษย์

ดังนั้น จากความหมายที่หลากหลายของป่าไม้ข้างต้น พบว่า ความหมายของป่าไม้ ซึ่งโดยกรมวิชาการ เป็นความหมายที่ได้รวบรวมความหมายของป่าไม้ด้านต่าง ๆ ไว้อย่างค่อนข้างสมบูรณ์ในการวิจัยครั้งนี้จึงถือเอาความหมาย ของกรมวิชาการ เป็น ความหมายของป่าไม้ว่า ป่าไม้ คือ สังคมของต้นไม้ และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ อันซึ่งมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และปกคลุมเนื้อที่ กว้างใหญ่มีการใช้ประโยชน์จากอากาศ น้ำ และวัตถุธาตุต่าง ๆ ในดิน เพื่อการเจริญเติบโตจนถึงอายุขัยและเพื่อสืบพันธุ์ของตนเอง ทั้งในผลิตผล และบริการที่จำเป็นอันจะขาดเสียไม่ได้ต่อมนุษย์

2.3.2 ประเภทของป่าไม้

ป่าไม้จำแนกได้เป็นหลายประเภทและตามความหมายของป่าไม้ มีหลายแบบแตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกฎเกณฑ์ที่ใช้ในการพิจารณา เช่น วศิน อังคพัฒนกุล (2538 : 1-2) แบ่งประเภทของป่าไม้ตามความหมายที่เกี่ยวข้อง ระหว่างคนกับป่าไม้เป็นสำคัญ โดย วศิน อังคพัฒนกุล (2538) จำแนกป่าไม้ตาม ระดับความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่าไม้ ออกเป็น 4 ระดับ คือ

1) ป่าไม้แบบชาวบ้าน เป็นป่าไม้ที่ชาวบ้านสามารถใช้ประโยชน์สิ่งต่างๆ ได้อย่างกว้างขวาง นับแต่เชื้อเพลิง ฟืนและถ่าน ของป่า อาหารสมุนไพร ยารักษาโรค วัสดุก่อสร้าง จนกระทั่งถึงที่ดินที่ใช้ทำมาหากิน โดยชาวบ้านจะมีความถนัด และให้ความสำคัญ การใช้ประโยชน์สิ่งต่าง ๆ ที่ได้จากป่า เพราะถือว่าผลประโยชน์ ดังกล่าวเป็นทรัพยากรในดินที่ทุกคนมีสิทธิอันชอบธรรมในการนำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างอิสระ

2) ป่าไม้แบบวิชาการ เป็นรูปแบบป่าไม้ที่จำแนกตามลักษณะการจัดการตามหลักวิชาการ วนศาสตร์ สามารถจำแนกออกเป็น 2 แนว ตามความคิดกระแสหลัก คือ ป่าไม้เศรษฐกิจ และป่าไม้อนุรักษ์ โดยป่าเศรษฐกิจนั้นให้ความสำคัญกับ คุณสมบัติในการเจริญเติบโต และเพิ่มจำนวนได้ของป่าไม้ ทำให้สามารถนำส่วนที่เจริญเติบโต และเพิ่มจำนวนนั้นออกมาใช้ประโยชน์ได้ ส่วนแนวความคิดป่าอนุรักษ์ เชื่อกันว่า ไม้ทุกต้นในป่ามีความสำคัญในการดำรงสภาพความเป็นป่า เพื่อตอบสนองผลประโยชน์ ผลประโยชน์อื่น ๆ ต่อมนุษย์ นอกเหนือจากเนื้อไม้ จึงพยายามปกป้องรักษาความเป็นป่าไม้เอาไว้

3) ป่าไม้แบบสาธารณชน เป็นป่าไม้ที่สาธารณชนทั่วไป คาดหวังไว้ เพื่อใช้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การเดินป่า การพักผ่อน การชมความงามตามธรรมชาติ สาธารณชนส่วนใหญ่ไม่ได้มุ่งหวังการใช้ประโยชน์ป่าไม้ทางเศรษฐกิจ หรือการดำรงชีวิตแต่ให้ความสำคัญกับความงามตามธรรมชาติ ความสะดวกสบาย และรูปแบบการพักผ่อนหย่อนใจในพื้นที่ป่าไม้นั้น ๆ

4) ป่าไม้แบบนักรการเมือง โดยทั่วไปแล้ว ป่าไม้แบบนักรการเมืองนี้เป็นการกำหนดรูปแบบของป่าไม้ โดยการแปรผันตามสภาพการณ์ และผลประโยชน์ทางการเมือง เป็นสำคัญ ป่าไม้แบบนักรการเมืองนี้อาจแสดงออกในรูปของนโยบายป่าไม้แห่งชาติ มติคณะรัฐมนตรีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

จะเห็นได้ว่าการแบ่งประเภทของป่าไม้ ของ วศิน อังคพัฒนากุล (2538) จะมุ่งความหมายสำคัญที่การใช้ประโยชน์และผลตอบแทนที่จะได้รับจากป่าเป็นสำคัญ

สำหรับ อุทิศ ภูอินทร์ (2538 : 54) แบ่งป่าไม้ตามสภาพภูมิศาสตร์ โดยกล่าวว่า จากสภาพภูมิอากาศ ภูมิประเทศ การมีลมมรสุมพัดผ่าน ชนิด และสภาพดินที่มีความแปรผันไปหลายแบบ ทำให้ประเทศไทยมีป่าไม้อยู่หลายชนิด อาศัยหลักการทางด้านป่าไม้ และนิเวศวิทยาของสังคมพืช ป่าของประเทศไทย สามารถแบ่งได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

1) ป่าไม้ผลัดใบ (evergreen forests) ได้แก่ ป่าที่คงความเขียวไว้ตลอดปี โดยมีใบออกมทดแทนกันตลอดปีไม่ว่าช่วงใดของปี

2) ป่าผลัดใบ (deciduous forests) ได้แก่ ซึ่งต้นไม้เกือบทั้งหมดในป่าผลัดใบทั้งในช่วงฤดูแล้งเพื่อลดการคายน้ำ

2.3.3 สถานการณ์ป่าไม้ของประเทศไทย

ถึงแม้ว่าจะมีการแบ่งป่าไม้ออกเป็นประเภทต่าง ๆ ดังกล่าวแล้วข้างต้น แต่จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์ป่าไม้ (กรมป่าไม้, 2538) พบว่า มีเนื้อที่ป่าไม้ของประเทศไทยมีขนาดลดลงอย่างรวดเร็ว จากการศึกษาข้อมูลภาพถ่ายดาวเทียม ภาพถ่ายทางอากาศและการตรวจสอบภาคพื้นดิน

ของกรมป่าไม้ พบว่า เนื้อที่ป่าที่ได้จากการแปลสภาพ่าย ในปี พ.ศ. 2504 นั้น มีเนื้อที่ป่าทั้งสิ้น 171,071,812 ไร่ ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับเนื้อที่ทั้งหมดของประเทศไทย (320,696,882 ไร่) แล้วประเทศไทยมีเนื้อป่าไม้อยู่ทั้งหมดถึงร้อยละ 53.34 ของเนื้อที่ทั้งหมดของประเทศไทย หรือหมายความว่าย้อนหลังไปเพียง 36 ปีที่แล้ว ประเทศไทยมีเนื้อที่ป่าปกคลุมอยู่ เกินครึ่งหนึ่งของเนื้อที่ทั้งประเทศ แต่พบว่าอีก 15 ปีต่อมา (พ.ศ. 2504-2519) เนื้อที่ ป่าไม้ได้ลดลงถึง 14.74 % คือ เหลือเพียง 124,010,625 ไร่ หรือเฉลี่ยแล้วเนื้อที่ป่าไม้ลดลงประมาณปีละ 0.98 % ของเนื้อที่ทั้งหมด อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าสังเกตว่าเนื้อที่ป่าไม้ลดลงอย่างรวดเร็ว ในช่วง พ.ศ. 2519-2521 (ในช่วงระยะเวลาเพียง 12 ปี) คือ ลดลงจากร้อยละ 38.6 ของเนื้อที่ทั้งหมดของประเทศไทยเหลือเพียง 34.1 ของเนื้อที่ทั้งหมดของประเทศไทย (109,515,000 ไร่) หรือในช่วง 2 ปีนี้ เนื้อที่ป่าไม้หายไป เฉลี่ยถึงปีละ 2.25 % ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 เปรียบเทียบพื้นที่ป่าไม้จำแนกตามรายภาค

หน่วย : ไร่ (ร้อยละ)

เนื้อที่ภาค	ภาคเหนือ	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ภาคตะวันออก	ภาคกลาง	ภาคใต้	รวม
	106,027,680	22,814,063	105,533,958	42,124,180	44,196,992	320,696,882
พ.ศ.2504	72,675,875 (68.54)	13,226,875 (57.96)	43,315,000 (41.99)	22,287,812 (52.91)	18,515,250 (41.80)	171,071,812 (53.34)
พ.ศ.2516	70,675,875 (66.96)	9,397,500 (41.19)	31,669,375 (30.01)	14,981,250 (35.56)	11,521,875 (26.09)	138,566,875 (43.2)
พ.ศ.2519	69,953,375 (60.32)	7,394,375 (34.60)	25,933,750 (24.57)	13,641,250 (32.38)	12,586,875 (28.86)	127,010,625 (38.6)
พ.ศ.2521	59,335,625 (55.96)	6,896,125 (30.24)	19,513,125 (18.49)	12,766,250 (30.31)	11,011,875 (24.89)	109,515,000 (34.1)
พ.ศ.2525	54,847,500 (51.73)	5,000,000 (21.32)	16,178,750 (15.33)	11,572,500 (27.47)	10,275,250 (23.25)	97,875,000 (30.5)
พ.ศ.2528	52,578,750 (49.59)	4,993,899 (21.89)	15,987,450 (15.15)	11,053,385 (26.24)	9,670,125 (21.90)	93,291,349 (29.4)
พ.ศ.2531	50,251,470 (47.39)	4,896,135 (21.46)	14,808,342 (14.03)	10,777,718 (25.59)	9,143,517 (20.69)	89,877,182 (28.0)
พ.ศ.2532	50,138,750 (47.29)	4,866,250 (21.33)	14,741,250 (13.97)	10,764,375 (25.55)	9,125,000 (20.65)	89,635,625 (27.9)
พ.ศ.2534	48,214,357 (45.47)	4,807,155 (21.07)	13,624,192 (12.91)	10,384,990 (24.65)	8,405,590 (19.02)	85,435,284 (26.6)
พ.ศ.2536	47,150,509 (44.35)	4,770,420 (20.91)	13,423,920 (12.72)	10,236,176 (24.30)	8,406,268 (18.11)	83,445,382 (26.02)

๒๗

๕๐

๗๘๓๖

อย่างไรก็ตาม นับจากปี พ.ศ. 2521 เป็นต้นมา พบว่าเนื้อที่ป่าไม้ได้ลดลงอย่างต่อเนื่อง ช้า ๆ เห็นได้จากข้อมูลที่ได้จากการแปลภาพถ่ายทางอากาศ (กรมป่าไม้, 2538) ว่าจากปี พ.ศ. 2521-2536 (15 ปี ต่อมา) เนื้อที่ป่าไม้ลดลงเพียง 8.08 % ของเนื้อที่ป่าไม้ทั้งหมดของประเทศ หรือเฉลี่ยแล้วลดลงประมาณเพียงปีละ 0.56 % ของเนื้อที่ทั้งหมดของประเทศ ในปัจจุบัน หากคำนึงถึงว่า ในปี พ.ศ. 2535 รัฐบาลได้ประกาศยกเลิกสัมปทานป่าไม้และปิดป่าทั่วประเทศโดยสิ้นเชิง อัตราการลดลงของพื้นที่ป่าไม้ ควรจะคงที่หรือจำนวนเนื้อที่อยู่ที่เท่ากับที่เหลืออยู่ ในปี พ.ศ. 2536 แต่ในสภาพความเป็นจริง พบว่ามีการลักลอบตัดต้นไม้ทำลายป่าทั่วประเทศ ดังข่าวที่ปรากฏทางสื่อมวลชนอยู่เนือง ๆ (ไทยรัฐ, มติชน, ข่าวสด, เคลลนิวส์ ; 2536-2540)

จากการศึกษาข้อมูลภาพถ่ายดาวเทียม ระหว่างปี 2521-2536 พบว่า เนื้อที่ป่าไม้ลดลงเฉลี่ยแล้วประมาณปีละ 0.53 % ของเนื้อที่ทั้งหมดหรือคิดเป็นเนื้อที่ 96,162,900 ไร่ ใน 15 ปี ซึ่งจากรายงาน กรมป่าไม้ (กรมป่าไม้, 2537) แสดงว่า กรมป่าไม้ได้รับงบประมาณในการปลูกป่าเพียงปีละ 150,000 ไร่ ในขณะที่เนื้อที่ป่าไม้โดนทำลายในอัตราเฉลี่ยปีละ 6,410,860 ไร่ ซึ่งทำให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่า อัตราการทำลายพื้นที่ป่าไม้สูงกว่าอัตราการปลูกป่าทดแทนถึง 42.73 เท่า เนื้อที่ที่มีการปลูกป่าทดแทนไม่สามารถที่จะไล่ทันเนื้อที่ป่าไม้ที่ลดลง เนื่องจากการทำลายได้เลย ซึ่งหากปล่อยให้สถานการณ์ดำเนินอยู่เช่นนี้ และยังคงมีการลักลอบตัดต้นไม้ทำลายป่าอยู่เนือง ๆ ป่าไม้ที่มีอยู่ในประเทศก็คงจะมีจำนวนลดน้อยลงตามลำดับจนถึงภาวะวิกฤต ซึ่งระบบนิเวศของประเทศไทยโดยส่วนรวมไม่สามารถรักษาคุณค่าทางธรรมชาติไว้ได้

อนึ่ง จากการศึกษาทฤษฎี และหลักการว่าด้วยการรักษาสมดุลของระบบนิเวศน์ป่าไม้ และการรักษาเนื้อที่ของดินน้ำลำธาร (อุทิศ กุญอินทร์, 2536 : 65) พบว่าตามทฤษฎีแล้วจำนวนเนื้อที่เฉลี่ยเป็นเนื้อที่ป่าไม้ที่จะคงสภาพให้สามารถรักษา สมดุลธรรมชาติ และวัฏจักรของน้ำให้เป็นปกติได้ จะต้องมีย่อยที่ป่า อยู่ประมาณ 40 % ของเนื้อที่ทั้งหมดโดยรวม

เมื่อพิจารณาในรายละเอียดเฉพาะสำหรับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (จากตารางที่ 3) พบว่า ในระหว่างปี พ.ศ. 2504-2536 หรือในช่วงเวลาเพียง 32 ปีนั้น เนื้อที่ป่าไม้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีจำนวนลดลงมากที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับภูมิภาคอื่นของประเทศไทย คือ ลดลงถึง 30,891,080 ไร่ ปัจจุบันภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั้งภาคมีเนื้อที่ป่าไม้เหลือเพียง 12.72 % ของพื้นที่ทั้งหมดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในขณะที่ภาคเหนือ ซึ่งมีเนื้อที่ทั้งหมดของภาคใกล้เคียงกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ยังมีเนื้อที่ป่าไม้เหลืออยู่ถึง 44.35 % ของพื้นที่ทั้งหมด ในปี พ.ศ. 2536 หรือเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบเนื้อที่ป่าไม้ที่เหลืออยู่กับภาคอื่น ๆ เช่น ภาคกลาง ภาคตะวันออก และภาคใต้ ก็ยังคง พบว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นภาคที่ในช่วงระยะเวลา 32 ปี ที่ผ่านมา (พ.ศ. 2504-2536) มีอัตราการทำลายเนื้อที่ป่าไม้สูงที่สุด ยังผลให้ปัจจุบันภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีเนื้อที่ป่าไม้เหลืออยู่น้อยที่สุดเมื่อเทียบกับภาคอื่น

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์เนื้อที่ป่าไม้ของประเทศไทย ดังกล่าวข้างต้น จะเห็นว่าเนื้อที่ป่าไม้มีแนวโน้มลดจำนวนอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังนั้น ในสถานการณ์เช่นนี้ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอนุรักษ์ เนื้อที่ป่าไม้เราไว้ให้อยู่เป็นทรัพยากรที่เป็นประโยชน์ ได้ยืนยาวตลอดไป ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า ป่าไม้มีคุณค่าทั้งทางตรง และทางอ้อม ต่อการดำรงชีวิตของสิ่งมีชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งคน ดังนั้นการลดลงของทรัพยากรป่าไม้ ย่อมมีผลกระทบต่อการดำรงชีวิตความเป็นอยู่ตลอดจนการกินคืออยู่ดีของประชาชนทุกคนโดยส่วนรวม

อนึ่ง จากการสำรวจข้อมูลประชากรของประเทศไทย พบว่า ประเทศไทยมีประชากรประมาณ 59,460,382 คน ในปี พ.ศ. 2538 เศษหนึ่งส่วนสามของประชากรทั้งหมดอาศัยอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเนื้อที่ป่าไม้เหลือเพียง 12.72 % ของเนื้อที่ทั้งหมดของภาค โดยที่ในอนาคตประชากรของภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะต้องเพิ่มมากขึ้น โดยลำดับอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และความต้องการใช้ไม้จากป่าก็มีเพิ่มมากขึ้นโดยลำดับ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า การเพิ่มจำนวนของประชากรเป็นสาเหตุหนึ่งของการลดจำนวนของเนื้อที่ป่าไม้ ฉะนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องหาแนวทางแก้ไขด้วยการสร้างทัศนคติที่เหมาะสม และถูกต้องในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้แก่ประชาชน

จะเห็นได้ว่าป่าไม้จัดเป็นทรัพยากรธรรมชาติอย่างหนึ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ แนวทางในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยหลักใหญ่ย่อมมีความคล้ายคลึงกัน แต่เนื่องจากแต่ละท้องถิ่นจะมีสถานการณ์ทางด้านป่าไม้ไม่เหมือนกัน ดังนั้น การอนุรักษ์ป่าไม้ในแต่ละภูมิภาค จึงจำเป็นต้องมีการณรงค์ และปลูกฝังทัศนคติต่าง ๆ กัน ขึ้นอยู่กับสถานการณ์แวดล้อมเป็นปัจจัยสำคัญ ฉะนั้นในการสร้างเสริมทัศนคติเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในลำดับแรก จึงจำเป็นต้องศึกษาสาระสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรป่าไม้เสียก่อน เพื่อให้มีจุดยืนและหลักการเกี่ยวกับการอนุรักษ์ที่ถูกต้องแล้ว จึงเสาะแสวงหาแนวทางที่เหมาะสมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของแต่ละภูมิภาคหรือแต่ละท้องถิ่น

2.4 แนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

2.4.1 ประเภทของทรัพยากรธรรมชาติ

เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าการใช้เทคโนโลยีการพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม โดยไม่ถูกต้อง ประกอบการเพิ่มจำนวนประชากรอย่างรวดเร็ว มีผลทำลายดุลยภาพ ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (อุบลพงษ์ วัฒนเสรี, 2537) เนื่องจากทรัพยากรธรรมชาติมีหลากหลายรูปแบบ จึงมีผู้จำแนกประเภทของทรัพยากรธรรมชาติไว้ต่าง ๆ กัน เช่น

สมนึก อ่องเอิบ (2518 : 3-4) พิจารณาโดยการใช้เกณฑ์ของชนิดทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นปัจจัยสำคัญโดยตรงต่อความเป็นอยู่ของคน จำแนกออกได้ 7 ประเภท คือ 1) ทรัพยากรดิน 2) ทรัพยากรน้ำ 3) ทรัพยากรป่าไม้ 4) ทรัพยากรสัตว์ป่า 5) ทรัพยากรป่าไม้และทุ่งหญ้า 6) ทรัพยากรนันทนาการ ซึ่งสอดคล้องกับแนวแบ่งประเภททรัพยากรธรรมชาติของ สมนึก อ่องเอิบ (2538 : 3-4) แต่ไม่ได้จัดมนุษย์เป็นทรัพยากรธรรมชาติด้วย

เมื่อพิจารณาโดยใช้ปริมาณและความสิ้นเปลืองในการใช้เป็นเกณฑ์

ทวี ทองสว่าง (2523 : 3-4) จำแนกทรัพยากรธรรมชาติออกเป็น 2 ประเภท เช่นกัน คือ ทรัพยากรธรรมชาติประเภทใช้แล้วไม่หมดสิ้นไป โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) ทรัพยากรธรรมชาติประเภทใช้แล้วไม่หมดสิ้น (Inexhaustible Resources) ได้แก่

1.1 ประเภทที่คงอยู่ตามสภาพเดิมไม่มีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ เลย (Immutable) เช่น พลังงาน จากแสงดวงอาทิตย์ ลม อากาศ ฝุ่น ใช้เท่าไรก็ไม่มีการเปลี่ยนแปลงไม่รู้จักหมด

1.2 ประเภทที่มีการเปลี่ยนแปลงได้ (Mutable) เนื่องจากถูกใช้ในทางที่ผิด เช่น ดิน น้ำ ลักษณะภูมิประเทศ ฯลฯ ถ้าใช้ไม่เป็นจะก่อให้เกิดปัญหาตามมา

2) ทรัพยากรธรรมชาติประเภทที่ใช้แล้วหมดสิ้นไป (Exhaustible Resources) ได้แก่

2.1 ประเภทที่ใช้แล้วหมดสิ้นไป แต่สามารถรักษาให้คงสภาพเดิมไว้ได้ (Renewable) เช่น ป่าไม้ สัตว์ป่า ประชากรโลก ความอุดมสมบูรณ์ของดิน น้ำ ในดิน ปลาบางชนิด ทัศนียภาพ อ่างควม ฯลฯ ซึ่งอาจทำให้เกิดใหม่ได้

2.2 ประเภทที่ไม่อาจทำให้มีใหม่ได้ (Non-Renewable) เช่น สติปัญญา เผ่าพันธุ์ของ มนุษยชาติ ไม้พุ่ม ต้นไม้ใหญ่ สัตว์บก สัตว์น้ำ ดอกไม้ป่า ฯลฯ

2.3 ประเภทที่ไม่อาจรักษาไว้ได้ (Non-Maintainable) เมื่อใช้แล้วหมดไป แต่ยังสามารถ นำมาชุบให้กลับเป็นวัตถุเช่นเดิมแล้วนำกลับมาประดิษฐ์ขึ้นใหม่ (Reusable) เช่น โลหะต่าง ๆ สังกะสี ทองแดง เงิน ทองคำ ฯลฯ

2.4 ประเภทที่ใช้แล้วหมดสิ้นไปนำกลับมาใช้อีกไม่ได้ (Non-Reusable) เช่น ถ่านหิน น้ำมันก๊าซ อโลหะ ฯลฯ ส่วนใหญ่ถูกนำมาใช้เพียงครั้งเดียวก็เผาไหม้หมดไปไม่สามารถนำมาใช้ใหม่ได้

ทวี ทองสว่าง (2513 : 4) กล่าวได้ว่า ทรัพยากรธรรมชาติหลักที่สำคัญของประเทศไทย ได้แก่ ดิน ป่าไม้ สัตว์ป่า น้ำ แร่ธาตุ และประชากรมนุษย์

2.4.2 ความหมายของทรัพยากรธรรมชาติ

ก่อนที่จะทราบถึงแนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติจำเป็นต้องทราบความหมายของคำว่า ทรัพยากรธรรมชาติโดยรวมก่อน ซึ่งมีผู้ให้ความหมายทรัพยากรธรรมชาติไว้ดังนี้

ในขณะที่ นิวัต เรื่องพานิช (2537 : 38) ให้ความหมายทรัพยากรธรรมชาติ (natural resources) หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติมีประโยชน์สามารถตอบสนองความต้องการของมนุษย์ได้หรือมนุษย์สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ เช่น บรรยากาศ ดิน ป่าไม้ แร่ธาตุ พืชพันธุ์ สัตว์ป่า พลังงาน รวมทั้งกำลังงานจากมนุษย์ด้วย ซึ่งสอดคล้องกับ ทวี ส่องสว่าง (2525 : 2) ที่ให้ความหมายของทรัพยากรธรรมชาติว่า หมายถึงสิ่งที่ปรากฏอยู่ตามธรรมชาติหรือเกิดขึ้นเอง ซึ่งอำนวยความสะดวกแก่มนุษย์และสภาวะธรรมชาติด้วยกันเอง

นอกจากนี้ พงษ์ศักดิ์ เย็นแสงจันทร์ (2530 : 9) ได้ให้ความหมายของทรัพยากรธรรมชาติไว้ว่า ทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และเป็นประโยชน์ต่อมวลมนุษย์ หรือสิ่งใดก็ตามที่มีประโยชน์สามารถตอบสนองความต้องการของมนุษย์และสิ่งที่เกิดขึ้นนั้น เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ

ดังนั้น ทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ มีความจำเป็นในการดำรงชีวิต มีประโยชน์ในการใช้เป็นเครื่องใช้สอยให้ความสะดวกสบาย เป็นปัจจัยในการผลิตทั้งทางตรงและทางอ้อม เป็นเครื่องอำนวยความสะดวกสบาย เป็นแหล่งพลังงาน อันจำเป็นและให้ความสุขสบาย และเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจให้ความเพลิดเพลินแก่มนุษย์

จากความหมายของทรัพยากรธรรมชาติดังกล่าวข้างต้น ทำให้ทราบว่าการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ คือ การรู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างชาญฉลาดให้เป็นประโยชน์ต่อมนุษย์มากที่สุด ทั้งนี้ ต้องสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติโดยเปล่าประโยชน์ให้น้อยที่สุด และต้องกระจายการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างทั่วถึง การที่ต้องสงวนทรัพยากรธรรมชาติไว้ให้ได้ก็เพื่อให้ทรัพยากรธรรมชาติสามารถอำนวยความสะดวกต่อมนุษย์ได้อย่างคุ้มค่าที่สุดและยาวนานที่สุด ประการที่สำคัญ คือ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติไม่ได้หมายถึงการเก็บรักษาทรัพยากรที่มีอยู่เท่านั้น แต่หมายถึง การนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ให้ถูกต้องตามความเหมาะสมด้วย

2.4.3 แนวความคิดและหลักการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาตินั้นมีผู้ให้แนวความคิดและหลักการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติไว้หลายท่าน ดังนี้

บัวเรศ ประไซโย (2531 : 39-40) นักวิชาการป่าไม้ อธิบายว่าการอนุรักษ์ ทรัพยากรป่าไม้จะนำมาซึ่งความสำเร็จตามเป้าประสงค์ได้ จำต้องมีการปฏิบัติเป็นประจำดังต่อไปนี้

- 1) การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างฉลาด และประหยัด เช่น การพัฒนาระบบเครื่องยนต์ของรถยนต์ให้ใช้น้ำมันน้อยที่สุด แต่วิ่งมากขึ้น